

Ant. v. Giesbreg. Ant. li

Ant. v. Giesbreg. Ant. li

47
DE CHRISTI GLORIA
EX DIVI PAULLI SENTENTIA
PSALMIS LXVIII. ET CII. CELEBRATA

PRAEFATVS

SOLEMNEM ORATIONEM

PVBLCI MVNERIS CAVSSA

IN ACADEMIA IENENSI

SIBI CLEMENTISSIME DEMANDATI

HABENDAM INDICIT

ERNESTVS IACOBVS DANOVIVS

A. M.

THEOLOGIAE PROFESSOR ORDINARIVS
HONORARIVS

TYPIS FICKELSCHERRII

DE CHRISTI FLORIS
EX DIVI PAULI EPITAPHIA
SERMONE ET ORATIONE
PRAEFATIO

SOLEMNEM ORATIONEM

IN ACADEMIA
PRAEFATIO

DE CHRISTI FLORIS
EX DIVI PAULI EPITAPHIA
SERMONE ET ORATIONE
PRAEFATIO

DE CHRISTI FLORIS
EX DIVI PAULI EPITAPHIA
SERMONE ET ORATIONE
PRAEFATIO

Quo quis doctior est sacrarum literarum interpres,
eo video quemque studiosius nouam id demon-
strandi rationem quaerere, quo Paullus iure
Psalum vltra sexagesimum octauum et post centesimum secundum,
illum quidem quarto ad Ephesios, hunc primo ad Hebraeos epi-
stolae capite, de Christo explicare potuerit. Omni se difficultate
facillime expediunt, vel spernere illam potius videntur, qui nos
simpliciter iubent Paulli apostoli auctoritate stare, si quid insuper,
hoc vnum addentes, nihil in vtroque carmine inesse, quod de
Messia deo non satis recte dici possit. Ego vero, si in hoc ac-
quiescendum, neque aliquid amplius dispiciendum est, non video,
quid causae apostolo fuerit, multa alia vet. test. loca omittendi,
quibus de summi numinis in ecclesiam fauore egregie exponitur,
vel pleraque ea, quibus dei omnia nutu regentis maiestas luculen-
tius etiam, quam in miseri querelas fundentis oratione*), pingitur:
potuisset enim illa, quum Ephesiis, haec, dum Hebraeis scriberet,
satis apte ad suam rem transferre. quum vtriusque generis
dicta

A

*) P. CIL.

dicta nihil habeant, quod diuina seruatoris natura non dignissimum sit. Miror etiam, si illi diuini doctoris mentem recte affecuti sunt, censentes ipsum hoc sibi asseueranti voluisse concedi, quodnam sacrorum prisci foederis librorum caput Messiae laudes enarret, miror inquam, quid sit, quod tantum suae tribuens apud Hebraeos auctoritati, hos omnino argumentis conuictum ear de christiana religionis praestantia, non sententia sua simpliciter proposita omnem dubitantium laborem leuet. Qui tu non percipias potius, in explicandis antiquorum librorum locis nihil suae assertioni credendum iudicasse, sed ad rectas interpretandi leges lectores remittere Paullum, dum Ephes. III. 9. *adscensionis* vocem vrget, quam quum Dauid vsurpauerit, concludit deum indigitasse eum, qui per aliquod tempus in his terris versatus sit, nec igitur de patre, sed de filio deo illo in loco agi? Quae quum ita sint, quum inquam, diuus scriptor, vbi de interpretandis veteris instrumenti vaticiniis agitur, nihil gratisumat, quanquam sumendi ius habuisset coelesti numine actus, fuerit oportet tum temporis satis cognitus et certis argumentis innixus hic sensus, quo Psalmi CII. vltima verba in Hebraeorum mentem reuocat: his enim ita vtitur, vt de eorum explicatione nihil submoneat, neque adeo dubitari potest, quin de vera illorum sententia aliunde satis inter omnes superque confiterit. Cui rationi conuenientissimum est, et sexagesimum octauum psalmum, illa saltim huius verba, quibus in Ephesiorum gratiam vtitur, perspicua praeferre indicia, quae non patiantur ea nisi de Christi ex his terris in coelum reditu accipere.

Quae vero haec sint istius interpretationis luculenta indicia, ea res mirum in modum doctos viros suspensos tenet et coniecturis bene multas ansam praebuit, quas in praesenti enarraturus ve-
reor, ne molestus lecturis essem: siquidem notissimae sunt et eo tantum valent, vt aliquis videat, post illa variorum conamina satis
super.

supereffe caussae, quod de noua quis faciliore certiorque Dauidem cum Paulo conciliandi ratione cogitet. Et est etiam, quod LXVIII. hymnum attinet, Ven. *Ruckersfelder*, qui hunc censum satis accurate instituit sexto *syloges commentationum et obseruationum* capite. Ab ipso autem viro celeberrimo an disiectae sint illae huius carminis tenebrae, de quibus nobis iam sermo est, equidem valde dubito. Paulo praecedente cum optimis ille auctoribus recte omnino contendit, ab enarratione esimiorum beneficiorum, quibus deus gentem Israeliticam ornauerit Palaestinas petentem, ad futuram vatem deferri Messiae victoriam, quam post exantlatas redemptionis molestias in coelos efferendus olim acturus sit. Quod vero maxime explicari velimus, qua demum carminis lege ad orationis argumentum plane nouum et ab illo antea tractato tam diuersum subito adeo et ex improviso poeta deferatur, a deo ad Messiam, a victis Israelitarum hostibus ad Christi in coelos euehendi pompam transuolet: opinionem adoptauit hanc, qua admissa omnem dubitationem tolli sibi persuadet, in solempni caerimonia quum hymnus cantaretur, eum morem seruatum fuisse, vt alii choro haec pars, quae commatibus 19-24. constat, recitanda committeretur, alii reliquae traderentur. Quam Pindarici carminis rationem eo certius hic sibi obseruare videtur, quod ista demum probata appareat, quam apte diuus Paullus nostro loco ex consilio suo vtatur. Quod si facile adeo ad perspicendum iam esset, permagna vtique coniecturae commendatio foret; sed mihi id non aeque obuium esse, ingenue fateor. Vt enim hoc nunc mittam, omnem antiqua carmina in suas partes describendi normam, quam adsciuerit aliquis vna hac causa impulsus, quod ita demum sensus obscuritas tolli queat, vel hoc ipso nomine suspectam merito videri, quod viri docti in *Sam. Tillii* ratione obseruant, vbi a grammaticis aliquem in Psalmis locum interpretandi praesidiis de-

situtus sensum non affectus est, dramaticam oeconomiam mox adhibentis, qua supersedere se posse intelligit, cui verborum notatio bene cognita est, vel qui ad coniunctorum vim diligentius attendit. Id igitur si vel condonarem doctissimo viro, tamen quod praecipuum est, prorsus non perspicio, si durum quid sit in carminis ferie vnus ore dicta, idem mox emolliri, quum plura advocentur, inter quae recitandi officium diuidatur. Nexum non vides, quo sequentia cum praecedentibus cohaereant, ipse hymnum continuo studio legens: facundem a duobus vel pluribus ita tibi praelegi, vt subsistat alter, alter pergat eo ipso loco, qui male videbatur in hunc contextum illatus; vix crediderim ita effectum iri, vt sentias, quae hiulca antea fuerant, iam plana esse reddita, te nunc nihil impeditum ea via progredi, quae paullo ante vel maxime morabatur. Et ita quidem hic rem se habere, sensus quemque suos facile edocet, siquidem in cantico, quod vnum est, quum plures inter se canendi vires permutant, debent certe, quae alter effert, iis, quae a priore prolata fuerant, hoc modo respondere, vt istae partes aperte satis a se inuicem pendeant et altera adeo alteram magis illustret, certe hunc adesse nexum sine opera intelligas, quum primum eiusmodi partitio instituta sit. Quod nostro in carmine, si *Ruckersfelder* distinctionem in subsidium vocaueris, nihilo minus est, quam quum illa carueras.

Neque etiam Psalmum CII. diligentius rimandi orium nobis video factum esse a viris bene multis iisque doctissimis, quum his, qui in ipsa Davidis carmina, tum maxime iis, qui in Paulli ad Hebraeos epistolam commentati sunt. Vates Iudaicae gentis in exilium, quantum iudico, Babylonicum delatae casum lugens multa etiam ad depraedicandam summi numinis gloriam canit, quae quum deo Iehouae omnino conuenientissima sunt, tamen ne vestigium quidem per omnem elegiam occurrit, quod moneat, in
 Messiam

Messiam ea dicta esse. Quid igitur est, quod chaldaicae paraphraseos auctor preces has ad Messiam suas autumat? quin, quod Paullum apostolum hac parte sibi consentientem habear, Hebr. I. 10-12? Sed quum reliquis interpretum artibus nihil opus sit, sunt tamen recentissima duo summorum virorum iudicia non praetereunda. *Michaelem* indigito et *Semlerum*, illustria hodie nomina, qui hanc ad Hebraeos epistolam eximiis nuper commentariis illustrantes, de nostro quoque loco sententias aperte dixerunt. Videndum est, quales illae sint, et si quid iudicare valemus, quam illae vim habeant, certe nostras dubitandi rationes explicemus, ne temere tantorum virorum vestigia reliquisse videamur.

Vterque igitur hoc hymno de Messia expositum aliquid esse negat, Paulli vero illum ad Christi laudes conuertentis mentem diversis modis declarat.

III. *Michaëlis* quidem ea ratione, quam in notis *Peircii* paraphrasi subiectis olim inierat, improbata, iam ita statuit:*) apostolum non Christi causa haec Psalmi verba citare, sed hoc modo inde effectum ire, quod quisque loco inesse aperte videt, terram coelosque caduca qua sint natura et tenui conditione, nihil constantis habere, qui aliquando etiam plane desituri sint. Quod ita dictum esse, ut iusta oppositione sic magis efferatur imperii, quod dei filius commissum sibi accepit, aeternitas, comm. 8. expressa, nemo facile dubitauerit. Sed minus aliquis viderit, quo valeat talis Christi domini cum coelis comparatio in ea oratione, qua tota animus Paulo est illius excellentiam non ad res quaslibet alias, sed ad angelos, creaturarum, quas nouimus, rerum omnium praestantissimas relati demonstrare, ut hoc consilium v. 4. haud obscure indicatum est, et ex reliqua totius capitis serie ad exitum eius vsque

A 3

v. 14.

*) Erklärung des Briefes an die Hebraeer p. 118. seqq. not. 25.

v. 14. ita patet, vt nihil clarius. Cui igitur dubitationi sic occurrit vir ingenio et eruditione quam plurimum valens, vt id factum aiat ex illo hebraici sermonis more, quo res huius vniuersi quaeliber, vita etiam et anima carentes, angelorum nomine haud raro insigniantur, siquidem deus his ad ministeria sibi praestanda aequè vitur, vt beatis geniis solet. Neque is ego sum, qui repugnem, ampliorem istum vocis vsum in luculentis exemplis Ps. LXXVIII. 49. et CIII. 3. 4. positum seriorisque aetatis auctoribus Iudaicis magis etiam frequentatum fuisse: quod satis euincunt ea, quae ab auctore in praefatione propius ab ipso commentario posita, dicta sunt p. 91-93. Quod vero nostro loco interpretando eiusmodi formula debitam lucem accendere valeat, hac parte, quae mihi iam praecipua est, quin consentiam non leuibus impeditus mihi rationibus videor. *Primo* enim hoc obstat, quod videam, et facros, et sequioris aevi auctores Iudaicos angelorum nomen tum demum tropice vsurpare, quum de re aliqua gerenda, de consilio quodam diuino, vel negotio perficiendo eoque grauiori et eximio sermonem faciunt: nullum vero eiusdem tropi exemplum iis locis occurrere, quae ad declarandam rerum creaturarum quantumvis magnarum grauiumque naturam composita sunt. Psalmi autem particula, quam Paullus citat, argumentum haber, non ex priore illo, sed ex hoc genere altero petitur. *Deinde* sunt quidem res quaedam inanimatae singulae, quas Hebraeae linguae mos angelos figurate vocet, nullo vero adhuc argumento euictum est, idem et in vniuerso terrarum orbe describendo fieri, ad quam certe vniuersitatem vatem respicere, dum terram coelosque dicat, in apri-co posita res est. Quam porro non quisque sentit ad persuadendum sibi difficillimum, Paulo, dum illa Psalmi verba repeteret, animo obuersatam esse figuratam rationem angelos dicendi, quum ipse hoc agens ista angelorum voce plane non vtatur? Vel
maxime

maxime tandem id memouet, vt ne in doctissimi viri explicatione acquiescam, quod qui illam probat, is apostolum ea arguendi ratione vsu[m] asserat, cuius omnis neruus in vocabuli *ambiguitate* recumberet. Nonne tu enim aperte vides, v. 4. hoc sibi declarandum sumere ipsum, Christum dei filium ea esse dignitate et praesentia, qua multum angelis antecellat non iis, qui tropice ita dici solent, sed mentibus illis coelestibus, quae hoc quasi proprio nomine in diuinis quum prisci tum noui foederis tabulis ornantur? Quum igitur angelos *ἐξοχως* sic appellatos Christo conferre fuscipiat, quam incongruum est, tali orationi earum rerum mentionem inferere, quae ab illorum natura tanto interuallo diuersae sunt, quamuis idem ipsis nomen nonnunquam tributum sit? Ego certe, quid sit rem significatam mente omittere et in solo vocabulo haerere, non intelligo, nisi hoc demum sit. Ita enim prorsus rem ab ill. *Michaëlis* expositam esse, ex subiectis infra eius ipsius verbis, quibus hanc pericopam cum superiore, et subsequente oratione connectere studer, cuius lectori sponte iudicandum committimus*). Res manifesta adeo est, vt vix aliquid magis, Paulli argumen-

*) *An' einem andern Orte redet die Schrift von dem, was wir Engel zu nehmen pflegen, von den Elementen, die Gott zu seinem Dienste gebraucht, und so gar von der allerreinßen, durch keine irdische Materie befehten Himmelsluft, auf folgende Art: Du Herr hast ehemals - - nehmen kein Ende Selbst also das, was uns als das unveränderlichste unter den Himmelsmaterien vorkommt, ist nach der Philosophie dieses Psalms ueber das Weltgebaende, nicht ewiger und unverweslicher, als der grobe Stoff anderer Koerper. Es neiget sich mit ihnen zum Untergang, und gehoeret nicht mit zu dem edlern Theil der Geschoeepse Gottes, der durch seine Unsterblichkeit das Bild des Schoepfers ausdrückt. v. 13. Doch auch von den unsterblichen Geistern zu reden, die man mit unter dem Nahmen Engel begreift, ia die ihn im eigentlichen Verstande tragen; welchem Engel hat Gott ie rel.*

gumentationem, si ad hanc normam constructa esset, eo esse vitio laboraturam, quod logicae artis magistri in admittis vnius *ratiocinii quatuor terminis* cernunt et iusto nomine damnant *). Nemo vero hoc velit, qui aequum et fas iudicat, in sacris literis hoc tentare, vt earum consensus quauis parte firmetur et illucescat.

Haec fere mecum perpendens, in nostri loci difficultate tollenda cum viro oculatissimo facere non possum, qui aliis huius epistolae locis quam plurimis lucem intulisse clarissimam videtur. Atque idem etiam admodum vereor, vt *ven. Semlerus* tenebras, quibuscum hic conficiendum est, idoneo modo dispulerit **). Cuius mentem si recte capio, iudicat ipse, quum *Zionis restorationem* post cladem Babylonicam a Deo vates experat, eandem sensu aliquo ampliore acceptam Iudaeos in iis felicitatis partibus posuisse, quas a Messia se impetraturos sperarent. Hinc igitur iam ante
Paul-

*) Quo eodem vocum ἀμφιβολίας sectandi studio iterum obstrictum habemus Paullum, dum eiusdem ad Hebraeos epistolae Cap. II, 2. legis per *angelos* latae mentionem iniicit, si angelorum ista vox de terrae motibus, tonitruum fulgurumque pompa cum legis sinaiticae rogatione coniuncta, esset intelligenda, vt hic apostoli egregius caeterum interpres vult in *praefliminari dissert. de Capitibus I - IIII.* p.94. Sed iam neque vacat, neque res nostra fert, de isto loco differere.

Miror quidem, haec hactenus exposita quum cuiusuis fere sensui, commentarium ill. viri legentis se offerre videantur, nihil eorum obseruatum esse in venustissimo scripto Germanico, *Schreiben an den Hrn. Hofrath Michaëlis, seine Auslegung des Briefs an die Hebraeer betreffend*, paucis abhinc mensibus edito. Quod vtinam magnus commentator responsione dignetur: quaedam certe dubia istis literis insunt, a quibus non facile adeo te liberares, nisi *Michaëlis* aliquis dubitationem eximat.

***) Paraphrasin viri summe reuer. habemus, adnotatione vberius illustratam in *den Beiträgen zu genauerer Einsicht des Briefs an die Hebraeer*, Baumgarteniano commentario praemissis p.94.

Paulum apostolum solemnne ipsis fuisse, non modo quae hic occurrant de reducendis in Palaestinam Israelitis dicta, de beneficiis etiam sub noui foederis *διννομοια* parandis explicare, sed laudes quoque, quas deo psaltes dixerit, vt Messiae debitas accipere: pro eo vtrumque allegoricae interpretationis modo, quem illis temporibus in Iudaica gente late regnasse nemo non nouit. Quem dum epistolae nostrae auctor intueatur, non alienum ipsi videri, eo seruatoris excellentiam apud Hebraeos commendandi argumentum (si vel iure hoc minus aequo inualuit). Vt verba ita fere sint intelligenda: dum vos Hebraei tenetis, Psalmi CII. exitu Messiae etiam gloriam celebrari, nonne intelligitis vestra ipsorum interpretatione hoc effici, vt creator ille coelorum terrarumque sit, infinitum igitur quantum angelis praestantior, quorum partes in mundo creando fuisse, quosque perfectione gaudere nullatenus vnquam mutanda, vt istam quidem a carminis auctore Messiae vindicari conceditis, nullibi legitur scripturarum, neque vlla interpretationis allegoria a quoquam exsculpi ex his potest?

Vt haec sunt a viro celeberrimo tradita, satis iam apparet, ex ipsis sententia Psalmum, si ad iustae hermeneuticae leges exigatur, quae non permittunt nisi vnum cuius dicto sensum subesse, Messiae sacrum nullo modo haberi posse; Paulum vero cum iis agentem, qui illum de hoc interpretarentur tamen, horum ingenium ita sequi, vt ea etiam ratione Messiae gloriam apud ipsos efferat ac defendat, quam etiamsi per se minus probabilem, *ἀλλογορίζοντες* certe Hebraei detrectare non deberent. Ego vero iam nolim id negare, optimo scriptore satis dignum aliquando esse, eo argumento aduersarium perere, quod huius ingenio est accommodatum, etiamsi praesidium veritati tuendae ipsi parum

B

ido-

idoneum esse videat. Neque etiam nulla istius rationis exempla in Christi apostolorumque sermonibus et epistolis profare nouimus. Sed quum iustus disputator aduersam veritati opinionem confutans id merito providere debeat, ne in alium errorem inducat, vel iam susceptum confirmare videatur: male puto factum esset, si eum argumentationibus, quae ex certis principiis quis duxerit, eodem hoc genus vinculo connectat, nullo indicio prodens, esse istud naturae multum diuersae ab illis. Eum nimirum, qui praepostere admissam alicuius opiniunculam ad aliam eiusdem aequae peruersam sententiam conuellendam adhibet, id ira agere postulamus, estque haec prima omnis *κατ' ἀνθρώπων* moderandae disputationis lex, vt testatum simul aliquo modo faciat, etsi nunc *sumat* eiusmodi commentum, neuiquam se tamen idem *probare* tanquam verum. Quod quum omiserit, vel se ipsum eidem errori obnoxium demonstrasse, vel errantibus tamen eundem conseruasse censendus est, quod vtrumque a veritatis amante et consulto alienum est quam maxime. Ecquis vero non vider, si ex *Semleri* iudicandus sit Paullus, aequas has adeo leges ipsum migrasse, quid dicam, *Logicae* vapulasse? tantum abest, vt in virum diuino spiritu ductum tale quid cadat. Vix enim qui segmentis 5. 6. 8. 9. elogia ex Psalmis II. LXXXXVIII. XXXXV. ea attulerat, quorum proprius atque vnicus sensus in Messia praedicando certitur: iis iam v. 10. nostri verba addit, particula *KAI* interueniente, quae horum nexum cum locis ante citatis eum infert, vt haec allegandi plane non deprehendas aliam rationem esse et modum, quam quo illa priora huc pertracta sunt. Quare qui possit eiusmodi artificium nostro loco recte applicari, ego non perspicio, nisi forte Psalmi etiam tres illi reliqui, quorum numeros indicauim, allegorice demum tractati aliquid ferant, quod in persona Christi domini collandanda valeat; qualem suspicionem e medio tollere, nostrae

nostrae iam opellae neque fines permittunt, neque consilium exigit *).

Itaque siue binis his Psalms LXVIII. et CII. siue Paullo Eph. III, 8. et Hebr. I, 10 - 12. illos citanti nondum quod satis est, consultum ab interpretibus esse existimans, vtraque loca nouae meditationi subiiciens, in coniecturam incidi hanc, quam vt alii etiam, si fieri potest, examine tentent, iam publice hic enarrandam duxi. Paucis quidem verbis sententiam complexurus ita statuo: vterque Psalmus eximio illi legato dei, qui et ipse deus

B 2

est,

*) Ipse vero vir Ven. citata ex istis Psalmis effata ita explicauit, vt tali suspitioni ansam hic omnino non dedisse videatur. Vellem ab ea abstinisset etiam duobus in aliis epistolae huius locis, vel rationes adiecisset, quae illam requirere videbantur. Cap. nimirum II, 6. seqq. not. 124. et versu 13. not. 131. Vtrumque enim carmen a s. r. *Carpzouio* in *Exercitationibus Philonianis* ita est illustratum, vt iam non occurrat, quid post doctas has interpretationes ad rectam dictorum intelligentiam desit. Quid tandem cogit, Psalmum VIII. de Adamo agere, quum ipse *filius hominis* apte dici haud possit, et cum huius etiam ortu infantum sugentiumque commemoratio minus recte coniuncta appareat? Beneficia Dauid celebrat omni humano generi praestita: neque alius hymno sensus a d. Paullo tribuitur, eo illum animo citante, vt demonstrat, quibus praerogatiuis nostrum genus superbiat, has vel maxime in Messiam eundem etiam hominem, esse collatas. Alterum vero locum quod attinet, quid subest, quod doctissimus Theologus verba: *Εγώ εἶμινα πατριάρχης ἰσραὴλ* malit ex 2 Sam. XXII, 3. quam ex Ies. VIII, 17. repetere, vbi eadem plane tum in hebraico textu, tum in graeca versione prostant, eique inserta orationi, quam nemo facile renuat de Messia intelligere? Sequens illud: *καὶ πατὴρ ἰσραὴλ* ex eodem Ies. VIII, 18. peti tum si dubium adfert, sublatum hoc a *Carpzouio* vides similibus locis bene multis ex Philone propositis. Religionis interesse quam maxime videtur, ne Christum et apostolos lubricas cum Iudaicae allegorias in scripturis interpretandis adamaſſe iudicemus.

est, Iudaicae olim gentis tutori ac defensori dicatus est: qui idem quum aliquot saeculis post Messiae in terris personam gesserit, huic illorum carminum effata Paullus sacra esse merito adfirmat. Ut vero mens apertius declaretur, quibusue rationibus compulsus hoc sentiam, pateat, erunt tria momenta iam diligentius explicanda: *unum* hoc, deum illum, dei legatum Iudaicae olim gentis tutelarem ipsum dei filium fuisse, qui seruatoris postea munere inter homines functus est; *alterum*, Psalmos saepius dictos eidem huic summi dei legato dicatos esse; vnde id *tandem* concludi poterit, quo par fuerit iure, Christi gloriam ac maiestatem ex istis carminibus a Paulo demonstrari. Singula seorsim tractemus.

Quod igitur primum omnium adferri a nobis debet, est hoc abunde notum, in vet. testamento celebrari aliquem מלאך יהוה, qui Abrahami iam et post illum magis etiam Abrahamidarum salutem curauerit. *Angelum Iehouae* quod reddant interpretes, vix defendere ausim satis commode fieri, siquidem constat, vocis hebraicae significationem latius patere, quam quo haec graeca ecclesiae usu protenditur. Praestat certe *nuntium*, vel *legatum* vertere, quo hoc impetrabimus, vt illo *increati* epitheto, quod in hac re iustissimum quidem, scripturis tamen insolens est, non indigeamus. Qualis vero hic legatus fuerit, quum iam quaeritur, mirari oppido non satis licet *Grotii* et *Clerici* temeritatem, ex angelis a deo creatis ipsiusque ministerio addictis vnum fuisse iudicantium. Imo diuinam eius naturam summi numinis maiestati parem si non omnia, plurima tamen vet. test. carmina pandunt, quibus de hoc legato exponitur. Hagari Abrahami domo profugae obuius ille Gen. XVI. 10. recipit, immensam se ipsi posteritatem paraturum esse, quale promissum merito non exspectet aliquis nisi a deo fieri, a quo

a quo etiam plurimis aliis locis profectum legitur. Cap. XXII, 12. idem legatus edicit, sui causa pium patriarcham vitam filio adimere paratum fuisse, qui certe deo ita iubenti immolare eum decreuerat. Illustrissima vero ipsius visio in rubo est Exod. III, 2. ex quo se eum profiterur deum esse, quem sancti maiores venerati sunt v. 6; a Mose Iehoua dicitur v. 7; quin ipse hoc sibi nomen nunc primum tribuit v. 14. 15; gentium se quum Israeliticae, tum etiam Aegyptiacae et Palaestinenis dominum aperte declarat v. 7. 8; et suo iam nomine Mosen mittit ad Israelitas liberandos. Sunt vero haec omnia eius generis, quae non possint cum ratione nisi summo deo tribui. Et manifeste quoque haec eadem huius legati dignitas proditur Exod. XXIII, 20 - 23. dum non modo aequum illi ius vindicatur in Israelitarum peccata animaduertendi, sed dei etiam nomen, quod ipsa dei natura Hebraeis est, inesse dicitur*).

Ex quibus locis omnibus hoc simul intelligitur, tutorem eum defensoremque Abrahamidarum fuisse; sed neque reliqua rarer licet, quae in rem eandem prostant grauissima testimonia. Quae duplex Iacobi formula continetur, qua aduersus nepotes vitur Gen. XXXVIII, 16. legatum quippe dei in omni periculo subeundo opitulatorem sibi fuisse praedicat, et ab eodem Iosephi filiis futuram beatitatem apprecatur. Neque alium, nisi hunc ipsum Iacobi colluctatorem Cap. XXXII. fuisse, inde colligo, quod quum ipse *dei* nomen ad se refert v. 29. tum pius etiam patriarcha hanc *dei* apparitionem sibi obtigisse gloriatur v. 31. Atque eundem Israelitarum exercitui, dum Egypto exirent, ducem fuisse, nubis

B 3

* Longiores de increato angelo disputationes instituerunt *Glassius* in *Onomatologia Messiae prophetica*, in *Opusculis* eius Lugd. Bat. 1700. iunctim editis p. 427. sqq. obuia; et *Deylingius* *Observationum sacrarum* quum aliis locis, tum maxime *Parte II. obs. VII.*

columna oculis quasi proficiscentium ipsum repraesentante, et Egyptios, qui illos insequerentur, prostrauisse, Exod. XIII, 19. 24. 25. relatum legimus. Iam quae ex *Iudicum* libro huc etiam aduocari loca solent, certa quidem res videtur de legato cum Gideone loquente VI, 13. qui semel in hoc contextu אֲדָרְיָי, bis vero יְהוֹרָח vocatur 14. 15. 16, et viro edicit, sua se ope hoc effecturum esse, vt Midianitas ille vincat; reliqua vero nihil tale, quod certum sit, adferre videntur*). Sed de Iesaiæ effato Cap. LXIII, 9. dubitari vix potest, quin hoc pronunciet, legatum dei (nolim enim cum quibusdam in מְלֶאֶךְ פְּנִיךָ aliquid amplius quaerere, quam in מְלֶאֶךְ יְהוָה genti Israeliticae per omnes, quas subire debuerit, vicissitudines tutorem adstituisse ac vindicem. Ex quibus scripturarum elogiis si quis putauerit hoc tantum elucere, Israelitas isto duce et propugnatore ad ingressum vsque in Palaestinam gauisos esse, nae talis interpres promissis diuinis Exod. III, 8. XXIII, 23. sensum subiiceret iusto angustius contractum. Cladem enim haec non solum, sed interneccionem plane priscorum incolarum praedicunt per hunc legatum praestandam, quae certe ante Dauidis tempora perfecta non fuit. Quare quum huius etiam regis aetate gens Iudaica legati diuini praesidio ac tutela carere non potuit, quid iam impedit, eundem *Israelitarum reipublicae omnino praesidem ac rectorem* agnoscere?

Sed quum deum ipsum esse ante iam euictum sit, non dubitamus etiam, eam diuinae naturae ὑποστάσις, cui eximium illud *filii dei*

*) Cap. II, 1. dum oppidum, vnde legatus dei exiuit, nominatur, malim aliquem prophetam intelligere, *Gilgale* alias rem habentem, inde vero iam *Bochim* profectum et sermonem, qui adfertur, dei nomine ad populum habentem. XIII, 3. 9. vere angelum aliquem, ex creatis scilicet adparuisse video; nihil omnino hic vrget, increatum illum, qui vocatur, intelligere.

dei nomen in aliis scripturarum sacrarum elogiis dari solet. Et si enim hoc plerisque auctoribus fumere magis, quam recte probare mos sit, alii tamen duo rei argumenta adferunt, quae et apud me quam plurimum valent. *Vnum* est ex Malach III, 1. petitum, ubi Messias, dei ipse filius, מלאך הברית *legatus foederis causa adhibitus* vocatur. Constat vero, foedus deo cum Abrahamo pactum his fuisse conditionibus, ut huius posteris terrae Cananaeae possessio concedenda esset ac seruanda, ipsi vero tanto incitati beneficio recta in deum pietate et religione vterentur. Et eam quidem conditionem, quae ad deum pertinet, ab hoc populi duce vere praestitam esse, ex ipsa prouinciae, quam gessit, natura ita elucet, ut id simul cuius sine opera offerri existimem, tam praecclare de illis promerendo grauissimum quoque auctorem Israelitis extitisse ac monitorem, ut et sua ipsi officia explerent. Ut adeo descriptae haecenus personae appellatio *ministri foederis* (מלאך הברית) aptissima profecto sit. Tum autem nihilo minorem vim habet, quod d. Paulus 1 Cor. X, 4. diserte perhibet, Christum Israelitarum per Arabiae arenas comitem fuisse, dum aquas etiam ex petra illis bibendas elicuerit. Vbi infitari quidem haud possumus, verbis apostolum uti ex Iudaeorum fabula, absone certe, compositis, rupem aquis exundantem Israelitarum castra sequutam esse*); sed eo miramur magis viri sapientiam sua oratione edocentis, quae vera res tali fictioni ansam dederit: quod dei nimirum filius, quem noua *οικονομία χριστον* veneratur, Iudaeorum maiores in illis itineribus continuo comitans, ubi hos potus copia deficeret, vel saxa fontibus se et riuus in ipsorum gratiam effundere iusserit. Quibus ita repetitis iuuabit nouam aliquam assertum nostrum demonstrandi rationem adiungere, ex Ies. XXXVIII, 16.

tentan-

*) vid. collectas a *Wetstenio* ad h. l. ex Iudaeorum scriptis siue opes, siue somniantium hominum ineptias.

tentandam. Ad ipsum hunc V. T. palmariam locum prouocamus, in quo fides de *S. Triados mysterio* est tam luculenter proposita, vt qui aliam interpretandi rationem aduocare velit, certe vim carmini inferre debeat. Quum igitur sanior quisque interpres hoc nobis concedat, Iehouam eum, qui missum se hic declarat, secundam diuinitatis ὑποστασιν dei filium esse, iam velim ad ea attendi, quae in reliqua huic connexa oratione iste dei filius se perfecturum pollicetur. *Cyrum* regem se emissurum (v. 14. 15.) promittit, qui Babylonios et Chaldaeos opprimat, oppressos ab illis Israelitas in libertatem vindicet (v. 20). Eiusmodi vero beneficium a quo tandem par erat huic populo praestari, si non ab illo Iehouae legato, cui commissum hoc fuisse vidimus, vt publicam Israelitarum salutem tueretur ac stabiliret? Dicentem igitur ista מלאך יהוה agnoscamus oportet, hunc vero, si recepta comm. 16. interpretatio valet, (quae valere vtique debet), eum, qui in natura diuina, quoad haec trina est, secundum ordine locum tenet.

Eius filii dei personae notionem adhuc informauimus, quae praefes ipse ac rector rei Israelitarum publicae olim fuisse habendus est. Isti igitur dum talem spartam gereret, celebrando Psalms LXVIII. et CII. dictos fuisse, *altera* est sententiae nostrae pars. Quae grauius vix potest, quam eadem illa ratione confirmari, quae ad hanc persuasionem nos primum inuitauit. Est vero ista in vtriusque carminis argumento sita, quod quisque videri neutiquam a priuata alicuius hominis conditione desumptum esse; ego quidem certum teneo, publicas fortunae conuersiones, quas Iudaeorum ciuitas experta fuit, spectare. Neque hodie aliquis doctus facile contradicat, dum de *centesimo secundo* optimorum interpretum consensu confirmatus ita statuo, esse ipsum sub exilio Iudaeorum Babylonico; a pio quodam viro conscriptum, qui populi in liber-

libertatem restitutionem hac elegia efflagitet. Id nempe certo certius illa vota produnt pro Zione iterum aedificanda v. 14. 15. 17. et exilibus in metropolin Hierosolyman reducendis v. 21. 22. nuncupata. Quas preces quid quaeso iubet mystice explicare de futuris ecclesiae Christianae adfectionibus, quum nihil sit, quod proprio sensu accipere vetet? Nolis tu vero in Psalmorum volumine esse, qui his demum temporibus in lucem editi sint; prophetam igitur, per me licet, te legere censeas, stante adhuc republica imminentem ipsi calamitatem vaticinando plorantem: quod admittens argumenti tamen rationem seruabis eandem, quam ipse esse existimo.

Quod autem et *sexagesimo octauo* talem vatis mentem subesse velim, plerique audacius quidem dictum iudicabunt, qui totum illum ad res noui testamenti canendas comparatum putant. Quam hi viri sententiam nunquam tamen adoptassent credo, nisi Paulli Ephes. III. auctoritate eo compulsi visi sibi fuissent. Sed ut ipse, si quis alius, apostolicae assertioni nihil derogari velim, hoc tamen illi inesse non video, *integrum* hymnum ad seruatoris in coelos ascensionem et beneficia sub noua *διαθήκη* humano generi parata pertinere. Iraque modo huic particulae, quae hymni v. 19. constat, sensus seruetur a Paulo ipsi tributus, aequum erit, in reliquis eam interpretandi legem sequi, quae carmini ita accommodatissima est, ut necesse non sit ad insolentiores, quarum similia exempla nullibi prostant, allegorias confugere; has vero ii commentatores accersunt, quibuscum in nostra causa facere mihi datum non est. Re igitur vndiquaque circumspecta, sic sentio: summi dei maiestatem in fortunandis publicis Israëlitarum rebus conspicuam a Dauide celebrari. Quod argumentum ita ipse tractat, vt ad v. 19. vsque enarret, quam deus gente per Arabiam du-

C

cenda

cenda, hostibusque vincendis quum in ipso illis itinere obuiis, tum iis, qui Palaestinam hucdum tenerant, nominis sui gloriam illustrem reddiderit; reliqua parte hoc etiam persequatur, dum promissam terram iam incoleret Iacobi progenies, ab hostibus non vnus turbari solitam praesentissimis eiusdem numinis auxiliis egregie semper sustentatam esse. Estque ad rem nostram inprimis etiam obseruandum, quod cel. *Michaëlis* aliquo loco*) praeclare monuit, istis laudibus hic illic insertam esse hanc, quod ab exitu inde Israëliitarum ex Egypto praepotens ille deus dignatus sit iis locis domicilia quasi sibi figere, in quibus hi versarentur. Iam enim in desertis locis praefens eximio modo Israëlitis visitur v. 5. 6. in sinaitico maxime monte, dum ad hunc illi castra essent metati v. 9; tum vero in Zione, humili colle ac sterili, cuius inuidia crederes Basanitidis iuga et Libani tacta esse v. 16. 17. dum templum hic sibi exstruendum curauit, quod continuo collustrat v. 29. Quae in vniversum de Psalmo nostro obseruata si satis sibi constant, vt fundamenti loco ipsi interpretationi subternere liceat, adparet certe, ex eo illum genere esse, quod diximus. Et si quis ad hanc normam ipsum interpretandi periculum faciat, maximam quidem partem hoc scripturarum caput ad intelligendum facillimum esse viderit (quod veritatis indicium in tali negotio haud abs re haberi solet), etsi in singulis quibusdam dictionibus *δυσωνία* maneant, quae aliam adhuc lucem desiderent.

Iam vero, si veritati non aduersa videntur in medium adhuc allata quum illa priora de dei filio ad Israëliticae ciuitatis gubernacula olim sedente, tum proxima haec de vtriusque psalmi argumento prodita; est igitur plana nunc res, quam propter vnum aequae

*) in singulari Epimetro huius Psalmi causa *Rob. Lowthii aureis de sacra poësi Hebraeorum praelectionibus* addito pag. 544. edit. Gotting.

ac alterum carmen ad illum dei filium maxime referre fas fuerit. Cui enim, quas vidimus LXVIII. agi, laudes et concelebrationes debebantur, nisi ei deo, quem comitem, antistitem ac moderatorem Iudaica gens ab eo inde tempore habuit, quo suis legibus viuere coepit, cuius Dauidis etiam aetate deuinctam perfutisse, supra demonstratum est? Patrium vero solum mutare iussâ, duroque barbarorum iugo fracta cui ingemisceret potius, quemue sibi vindicem et σωτηρα, quod CII. agitur, expeteret magis, quam eundem hunc *dei legatum*, qui defensor illi fidus et opitulor ab ipsis inde ciuitatis incunabilis extiterat? Itaque ipso Psalmodum contextu, si cum reipublicae Israëliticae conditione conferatur, edocti tenemus, in dei filium dictos esse: estque, si iusto non blandiores in nostris nobis coniecturis simus, eo res delata, vt iam non Paulo adserenti eam credamus, sed intelligamus ipsi, ita eum explicare omnino debuisse.

Grauissimis nimirum istis causae nostrae momentis recte hactenus declaratis, poterit hoc *denique* sine negotio etiam perspici ac confirmari, iuste esse optimeque ab apostolo factum, quod vtrumque carmen ad Iesu sospitatoris nostri laudes conuerterit. Omnis res ex eo facile iudicanda est, quod idem ille dei filius, qui dum verus *διαθνη* maneret, rei Iudaeorum publicae prospexerat, nouum homines inter deumque foedus sanxit, quum omni humano nomini perfectam beatitatem restauraturus, nostra indutus mortalitate Messiae munere in his terris fungeretur. In illis psalms quod stator Israëliticae ciuitatis tutorque celebratur, pertinet vidimus ad alteram in diuinitate *ὑποστασιν*: neque sunt nisi ad hanc eandem referenda, quae in apostolorum tabulis de *θεανθρωπω* dei hominumque conciliatore traduntur. Quum igitur insita huius naturae virtus et infinita praestantia est ab oculos ponenda, vides hanc ex iis etiam locis

aptissime demonstrari, quae etsi non Messiam, Israëlitarum ducem tamen et summum olim antistitem sistunt: siquidem vtraque prouincia ab eodem vna post alteram deo fuit ornata. Quae si quis seruet, dum Hebr. I, 10-12. legat, perspicua huic iam credo ratio erit, quam apostolus isto in loco sequitur, Psalmum CII. suo consilio excitans; neque reliquum esse vereor, quod amplius desideret. Atque idem et de LXVIII. valere, si istum conferas cum Eph. III, 8-11. secundum ea, quae prolixius supra de huius carminis argumento disputata sunt, admodum videtur consentaneum. Quanquam fateor, nisi Paullum haberemus distincte id monentem, vix aliquem, quod iudico, sponte hoc capturum fuisse, quod hymni comma 19. Messiae ex terris reductum in coelos et munerum in ecclesia variorum ab eo faciendas ordinationes designet: est enim certe hoc segmentum vnum omnium ex obscurissimis, quae in isto carmine habentur. Sed quum institutum nobis non sit, singula commata persequi et ipsa verba interpretari, abstinemus quidem ab enarrandis iis, quae possent probabiliter adferri ad haec obscuriora illustranda. Hoc vero vnum praeterire haud debemus, quum intra ipsos nostrae commentationi descriptos fines iaceat, vt reliquum praecipuumque Psalmi argumentum supra explicauimus, cum hoc, qualem d. Paullus declarauit, commatis 19. sententiam egregie conspirare. Eo nempe clarius elucet eximius numinis in Israëliticam gentem fauor, quod in humili terra inter ipsos domicilia quasi ac sanctuaria sibi sacrare dignatus fuerit iste, qui ex iisdem terris in coelos aliquando solemnem pompam adscensurus esset, clarissimo indicio, quam ipse vltra res humanas sit infinitum elatus, dum augustissimum praepotentis dei palatium paratum sibi habeat, quod incolat; quantumque hoc non reputet quisque beneficium Abrahamidis praestitum, quod ciuiles ipsorum res curae sibi esse, quin ipse procurare et constituere voluerit

rit

rit hic, qui ecclesiae ad aeternam duraturam beatitatem contentis salutem ac studia gubernet? — Ita vero iuvat, quaedam saltem in difficillima re profecisse: quae si ab aliis forte augeantur, quin si ipsa haec nostra aequo quis animo limanda poliendaque duxerit, iucundissimum hunc opellae fructum ferre nobis videbimur.

Mihi certe non licet longius lectores morari, quin aperiam tandem, quo maxime consilio hoc quidquid est scriptiois in publicam lucem a me protrusum sit. Clementissimo istam opportunitatem relatum fero SERENISSIMORVM SAXONIAE DVCEM, huius academiae NVTRITORVM MVNIFICENTISSIMORVM de me iudicio: qui sanctorum disciplinarum studia in hoc bonarum literarum domicilio magis etiam amplificaturi et incitaturi, sententiis de constituendo nouo Theologiae professore ordinario honorario collatis, hanc mihi spartam solenni decreto demandarunt. Ipse vero quod has Germaniae partes pede nunquam attigeram, et beatissime omnino dulci in patria latitare mihi visus fueram, nuntio rei inopinato et praeter spem votaue accepto, non sine numine ita accidisse intellexi. Quo profecto magis, aegre licet meae tenuitatis conscientia adfectus, religione tamen et ipsa in deum pietate tam me obligatum sensi, quam quis maxime, ut beneficae INDVLGENTISSIMORVM PRINCIPVM in me susceptae voluntati parerem. Humeri igitur grauissimo oneri admotis diuina prouidentia vires in hunc usque diem ita suppeditauit, ut coepti consilii salubri fructu carere me haud patiat. Quod publice in ipsa etiam inclytae academiae celebritate professurus, a. d. Nouembris XXV. hora X in Theologorum auditorio huius pietatis officia ita explere constitutum habeo, ut postquam de necessario humaniorum literarum et exegeticae facultatis ad Theologiam vsu vberissimoque fructu dicta a me quaedam fuerint, pro

RVM CLEMENTISSIMORVM perfecta felicitate ac perenni gloria, quaeque ab ista pendent, huius literariae civitatis diuturno splendore et auitis laudibus conseruandis vota nuncupem intimo pectore profecta: meam simul fidem harum musarum commodis, qua potuero unquam ratione inseruendi sanctissime obstricturus. Hanc igitur caerimoniam, iam enim vos compellare ausim MAGNIFICE ACADEMIAE RECTOR ILLUSTRISSIMI S. R. I. COMITES CONSCRIPTI ACADEMIAE PATRES DIVINARVM HVMANARVMQVE RERVM CELEBERRIMI PROFESSORES AC DOCTORES QUIQVE AMPLISSIMI *et reliqui quot estis utriusque civitatis VIRI MVNERVM MERITORVMQVE NOMINIBVS QVISQVE SVIS VENERABILES, ut desideratissima Vestra ornetis praesentia audientiamque dicturo beniuolam facientes, honorem non minus mihi praestetis, quam animum confirmetis ad iustissima quaeuis ex communi re nostra exsequenda alacri studio contendentem, ea qua par est quemque obseruantia et humanitate decenter rogo. Quam inuitationem quin et vos IUVENES NASCENDI SORTE INGENIORVMQVE ERECTA INDOLE GENEROSISSIMI NOBILISSIMI sic accepturi sitis, ut Vestro in hac quoque solemnitate adpectu me pasci et attentio recreari auditum non inuideatis, nullus dubito; ut ita faciatis, peramanter etiam a VOBIS petens ac contendens. Talem vero gratiam si demerere acceptam penes aliquem quocumque modo datum fuerit, honesto me spondeo officio cum voluptate functurum esse.*

P. P. Ienae Domin. XXXVI. post Trinit. A. O. R. MDCCCLXVIII.

Quod huius commentationis pag. 4. lin. 10. a fine exaratum est *nihil minus*, legi velim *nihil clarius*.

Fd 3984

ULB Halle 3
002 164 590

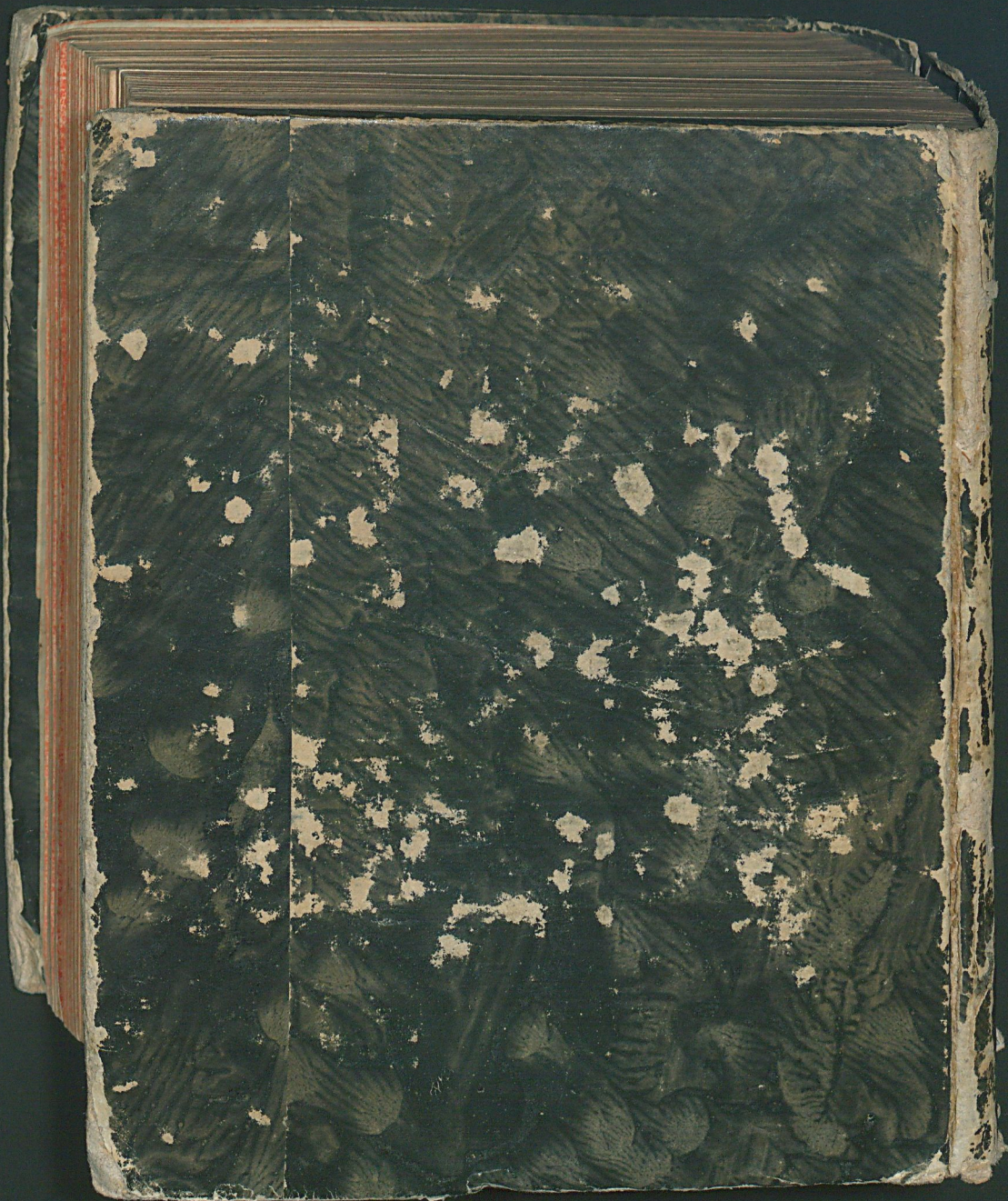

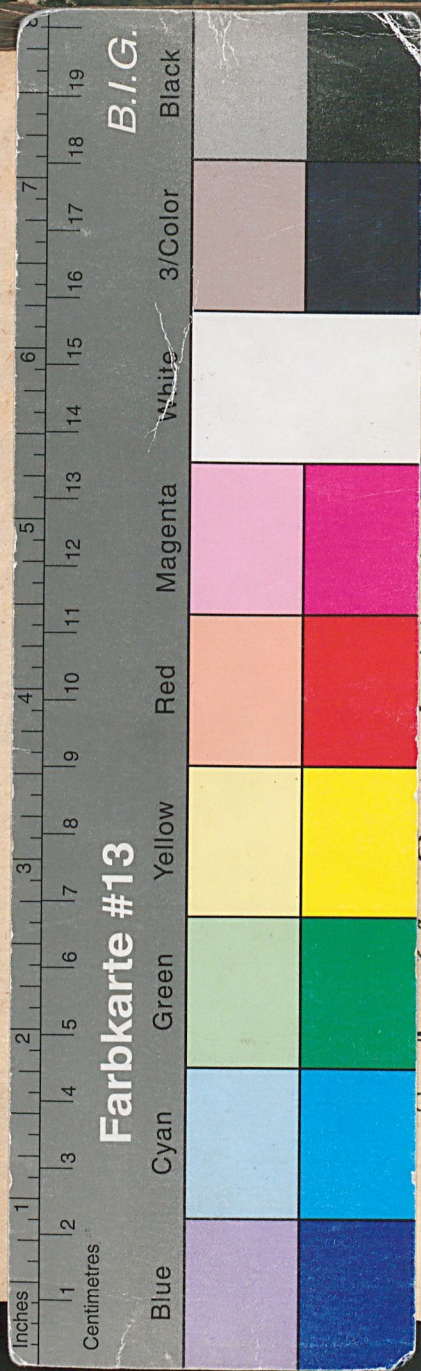
TA-OL

V317

MW

...ISTI GLORIA

47

...VLLI SENTENTIA

...I. ET CII. CELEBRATA

EFATVS

...ORATIONEM

...VNERIS CAVSSA

...MIA IENENSI

...ISSIME DEMANDATI

...DAM INDICIT

...COBVS DANOVIVS

A. M.

...ROFESSOR ORDINARIVS

...NORARIVS

...CKELSCHERRII

